

VárUcca Műhely, 2003/1

„Lapozz föl engem és leszek” – a Baka-líra mézesmadzaga

Baka István életműve a jogutód és a Jelenkor Kiadó alapös és lelkiismeretes munkájának köszönhetően szinte teljes egészében hozzáférhető, ennek ellenére e korpusz megítélése, továbbá a kortárs irodalomban illetve költészetben való elhelyezése ellentmondásos és részleges.

Az elmúlt években Baka István neve és könyvei kapcsán lezajlott rendszeres megemlékezések, rendezvények mellett feltűnően kevés az életművet, illetve az egyes szövegeket érdemben tárgyaló recenzió; Baka-monográfia pedig mindeddig nem jelent meg.¹ A költő előtti tiszteletadás és személyének történő emlékéllítés természetesen figyelemre méltó és tisztelendő gesztus, de nem lehet (nem szabadna, hogy) köze (legyen) az életmű kanonizációjához és a versek befogadásához. Mindezek kevésbé illendő hangsúlyozását remélhetőleg indokolja, hogy az élet – mű különböző megjelenési módjai Baka esetében összemosódní látszanak, ami gyaníthatóan az utóbbinak nem tesz jót. Olyannyira, hogy H. Nagy Péter a kortárs magyar líra paradigmáiról értekező dolgozatában részben az említett „kultuszra” hivatkozva állítja: „a nemrégén elhunyt Baka István recepciója arról tanúskodik, hogy az életmű kanonizációja viszonylag könnyedén végbement”, majd megállapítását indokolandó lábjegyzetben hozzáfűzi „vö. az erről tanúskodó kiadványok és rendezvények sűrűségével”. Ezzel összefüggésben persze az is érthető, hogy véleménye szerint „Baka versei (kevés kivételtől eltekintve) inkább a modernség zárt horizontján belül értelmezhetők”.²

Ezzel együtt (talán éppen eme „kevés kivételre” koncentrálva) egy korábbi írásában ugyanő mutat rá a Baka-recenziók komolytalan és felületes voltára, valamint a szövegértelmezés egyik lehetséges elmozdulási pontjára.³ Egyetértve az ottani metakritika jogosságával, hasznos lehet az azokban minduntalan előbukkanó, címkeként alkalmazott metaforikus látásmód és képalkotási eljárás néhány összetevőjére rámutatni. Téve mindezt a *Sztyepan Pehotnij testamentuma* című kötet kulcsversének tekinthető *Egy csepp méz* című szöveg interpretációjával párhuzamosan, a klasszikus trópusokra visszavezethető szövegszerveződés, a *metaforizáció*⁴ alapvető jellemzőire koncentrálva.

A vers mottójául választott Kazinczy-kódexbeli *Példa az egyszerűről és a verembe esett emberről*⁵ című szövegből vett idézet olyan paratextusként kapcsolódik a Baka-vershez, mely intertextuális kapcsolatforma egyben ki is jelöli annak egyik lehetséges olvasatát.⁶ Az *Egy csepp méz* példázatként történő értelmezése tematikus szinten nem jelent problémát. A vers a műnem konvencióihoz mérten újramondja a korábbi epikus cselekményt megtartva látszólag annak alaptézisét: test és lélek metafizikus oppozícióját.

Párhuzamos megoldásnak tűnik az is, hogy a szerző a vers struktúrájában követni látszik a *Példa...* kettős (példa-magyarázat) szerkezetéből adódó dupliká-

ciós eljárást. Míg azonban az előszöveg ezt azonosításokkal teszi, addig a verszöveg a maga műfaji keretei között megismétli, újból felsorolja a struktúra egyes elemeit. A cezúra nélkül szedett versszöveg is ennek megfelelően tagolható négy kisebb egységre. Az első 16 sor közvetlenül a mottóhoz kapcsolódik, annak kifejtéseként az előszöveg példa részével állítható párhuzamba. Az ezt követő 32 sorban pedig összekapcsolódik a *Példa...* példa és magyarázat része, ezek elemei (verem, bokor, fekete-fehér egér, sárkány) a versszerkezeten belül újrendeződnek. A cseppnyi méz észlelését követően (33-34. sor) a „minden szorongatásom...” kifejtéseként az egyes elemek retrospektív módon, bár egyazon jelen idejű idősíkon belül az „...elfeledtem” illokúciós kijelentéshez kapcsolódva idéződnek fel (36-48. sor).⁷

Éppen ez az apró csúsztatás hívja fel a figyelmet arra, hogy nem rekonstrukcióról, az idézett történet újramondásáról, hanem dekonstrukcióról, a *Példa...* nyelvi elemeinek újrendezéséről lehet szó. Ellépve a szövegek (zavaróan egyező) tematikus szintjétől, a jelölt intertextus által behozott viszonyrendszerre helyeződik a hangsúly, melyben a példázat allegorikus jellege helyett a vers retorikai működése kerül előtérbe.

A két szövegben egyaránt előforduló jelölők a Baka-versben nem egy szövegekülső referensre utalnak, hanem egyidejűleg több különböző szöveghelyre (pl. a versbeli korábbi előfordulásukra, illetve a *Példa...* adott szöveghelyeire), így jelentésük azért sem rögzített (allegorikus), mert a megfeleltetés mellett illetve helyett az adott struktúrában betöltött szerepük alapján is értelmezhetők.

A vers címében kiemelt központi jelkép, az egy csepp méz, az előszövegben egyértelműen az „ez világnak hamis gyönyörúsége”, vagyis az említett oppozíció testi oldala. A Baka-szöveg utolsó hat sorának óhajtó modalitása az Úrhoz intézett kérés formájában jut kifejezésre, egyúttal pedig a test-lélek metafizikus oppozíció is feloldódni látszik: a testi gyönyörúséget szimbolizáló mézcsepp egyben lelki gyönyörúség maga. Ezzel összefüggésben a *Példa...* egyes szimbólumai esetében is csak részben követi a versszöveg annak megfeleltetéseit:

jelölők	Kazinczy-kódex	Baka-vers
unikornis	halál	halálom, veszem (1-16.)
verem	ez világ	nincs
bokrocška	embörnek élete	nincs
gyökerének elszakadása	halál	halál (22-30, 39-40.)
fekete és fehér egér	nappal és éjszaka	nappal-éj (20-21.)
négy kígyó	négy éltető elem	halál (25.)
elomlott likok	szerezött test	nincs
sárkány	a pokolnak torka	pokol (27., 38.)
egy csepp méz	hamis gyönyörúsége	evilági lét (52.)

A *Példa...* egyértelmű megfeleltetéseivel ellentétben, melyek annak allegorikus, tanító jellegét szolgálják, a vers nem magyaráz, hanem a *metaforikus szerkezeten*⁸ belül lebont és újrendez. Az átvett elemek közül ugyan mindet

megtartja, de nem értelmezi mindegyiket és hármát látszólag figyelmen kívül is hagy:

verem	ez világ
bokrocška	emberélet
likak	test

A vers második részébe a *Példa...* szövegének magyarázatára hagyatkozva emeli be a szimbólumokat; ez a megoldás a két szöveg kapcsolatát, egymásra olvashatóságát erősíti. Ily módon azonban e viszonyítás során feszültség keletkezik a szintén az előszövegből átemelt, de kifejtettségénél fogva is jóval árnyaltabb jelölő, az unikornis korábbi és versbeli használata között.

„Az unikornis vad, királ, példázza a halált” megfeleltetés helyett az egyszarvú itt a testi vágyakat, a nemiségből adódó felfokozott izgalmi állapot kiváltó játékos vadként kerül elő. A fallikus jellegű, folyton merev szarvval és a feltételes móddal folyamatosan jövőbe utalt ejakulációval összefüggésben ez az állapot az újra és újra kielégülést kereső testi szükséglet állapota, mely „kishalálnak” a folytonos újjászületés a feltétele. Ez jelenik meg evilági iszony és kárhozatként, melyhez képest az egyik alternatíva a „sötétlő nagy verem” alján várakozó sárkányszáj, mint pokol.⁹

A felidézett nemi praxis megsemmisülésekkel és állandó feltámadásokkal járó folytonosságával, az újratermelődő tetszhalál metonímikus sorával szemben pedig a retorikailag lehetséges alternatívaként az egy csepp méz metaforába sűrűsödő állapot esszenciális jellege állítódik. A *Példa...* test-lélek dichotómiára épülő allegorézise feloldódni látszik egyfajta áhított „isteni egységben”, az egyszeri, kitüntetett intenzitásában. De mi volna ez, és miként értelmezhető az egy csepp méz mint trópus?

A versszövegbe egy viszonyrendszer részeként bekerülő korábbi elemek a versben metaforikus szerkezetet alkotnak, melyben nem az elemek elszigetelt jelentésére (unikornis = halál, verem = világ, bokor gyökere = ember élete, fekete-fehér egér = ennek nappal-éjszaka általi fogyatkozása, stb.), hanem a köztük kialakuló relációra helyeződik a hangsúly. Itt válik hangsúlyossá az említett három *Példabeli* elem (verem – ez világ, bokrocška – emberélet, likak – test), melyekből kitűnik, hogy a versszöveg egy bizonyos ponton túl nem követi a *Példa...* egyszerű megfeleltetéseit, ehelyett három helyen metaforát, metaforikus szerkezetet alkalmaz:

1. Dugóhúzó-csavarodású nyársat (3.)
2. „hogy kígyók...” (38-39.)
3. „hogy nappal éj...” (41-42.)

Ezek a szöveghelyek szemantikailag:

1. a korábbi eltérő jelentésű unikornishoz
2. a látszólag azonos módon, de komplex metaforába épülő keresztény terminológiához és a hiányzó bokrocška emberélet megfeleltetéshez és a
3. nemlét-egérlikába komplex metaforában szereplő látszólag figyelmen kívül hagyott két lik – test párhoz rendelődnek.

Ugyanakkor ezeken a pontokon a *Példa...* korábbi egyértelműségéhez képest a versszöveg homályossá válik, a retorikai struktúrát tekintve pedig jóval összetettebbé. A korábbi megfeleltetések és egyszerű szinekdochék (gödör feneke, bokor gyökere) helyett a meglévő elemek új retorikai szerkezetekbe rendeződnek, miközben a vers beszélője folyamatosan újramond és értelmez.

A vers harmadik részében tehát a már értelmezett elemek említődnek („Hogy fent halál alatt pedig pokol vár”) ugyanakkor a „négy éltető állatokból szörzött test”-et szimbolizáló négy kígyó szövegelemként egy a hit-élet köré szerveződő komplex metaforába épül be, amely mentén továbbíródik a bokor gyökere = ember élete megfeleltetés is. Rögtön ezután pedig – folytatva a *Példa...* magyarázatának oksági sorát – a fekete-fehér egér párhuzam helyett ismét annak értelmezett párja kerül elő, ám egy olyan metaforikus szerkezet részeként, amely más képzetkörbe helyezve az azt alkotó szavakat jelentősen módosítja a korábbi rögzített jelentést. („Hogy kígyók mérges nyála oltja oltár- / Tüzét szívemnek hogy mily gyöngye szálon / Függettem az elrendelt halálon / Hogy nappal éj bevégezvén a munka / Nemlét-egérlikába visszabújna”)

Ebben az összefüggésrendszerben például az „oltártüzét szívemnek” komplex metaforájához a metaforikus szerkezeten belül a keresztény, katolikus szertartást idéző (úrvacsora, ostyabevétel) „a kinyújtott nyelvem hegyére” rész rendelődik, kiegészülve az Úrhoz intézett fohással, miközben a meglévő vallásos hagyomány elemei is retorikai szinten értelmeződnek.

A test-lélek, evilági-túlvilági tradicionális oppozíciók helyébe pedig egy másfajta hit, másban való bizakodás lép. A veszély és a mardosó vadállatok elől menekülő lírai én, a verembe esett ember hite („Bokrociska nőtt a szélin abba végül/Beléakadtam s **hittem** a veszélytől/megmenekedtem...” egyúttal pedig a *Pédát...* értelmező, a hagyománnyal küzdő versbeszélő hite is, mely éppen retorikailag kap hangot.

A viszonyrendszeren belül egymással kapcsolatba kerülő képek metonimikus szerveződésűnek tűnnek. Legalábbis a metonímia alapvető stratégiáját figyelembe véve, mely során „valamely testetlen vagy megfoghatatlan állapotot az anyagi, vagy érzékszerveinkkel felfogható segítségével akar megjeleníteni”.¹⁰ A záró szakasz kérésében adott definitív mozzanat („Hadd ízleljem utolszor azt a mézet / A múltó édes evilági létet”) azonban a *Példa...* magyarázatával ellentétben nem egyértelmű megfeleltetés, hiszen az ezt megelőző rész a metaforikus szerkezet következményeként, azt magába olvasztva konkrét szöveghelyre utal („azt a mézet”).

A allegorézis alapját képező érzékelhető dolgok és magyarázatuk esetében a *Példa...* nem teszi lehetővé ezek felcserélését, jelentésük elmozdítását, hiszen ez éppen a kívánt egyértelmű jelentés fölfejtését, és egyben a tanítás megértését nehezítené meg. A versszöveg tropológiai szerveződése azonban éppen elemeinek folyamatos oszcillációjával éri el, hogy e megfeleltetések aktívan beépüljenek a szövegbe, és működésükkel a tematikus szintre is reflektáljanak. Kenneth Burke a négy alapvető trópusal foglalkozó tanulmányában a metaforának, a metonímiának, a szinekdochének és az iróniának az „igazság” felfedezésében és leírásában betöltött szerepét vizsgálja. Ezen trópusok alkalmazása során megfigyelhető viszonyokat pedig a „gyakorlatban” a perspektíva, a redukció, a reprezentáció és a dialektika fogalmak segítségével véli leírhatónak.

A befogadás során létrejövő megfeleltetések kapcsán hívja fel a figyelmet arra a viszonyítottságra, amely – ebben a megközelítésben – a Baka-vers trópusa is jellemzi. „...hogya létezik valamiféle megfelelés a között, amit az érzékelés aktusának nevezünk, és a között, amit az érzékelt dolognak nevezünk, akkor ezeknek a megfelelőknek bármelyike tekinthető a másik megfelelőjének.” Mindez persze elsősorban a nyelvi közegben lezajló érzékelésre, vagyis a befogadásban kialakuló jelentésadásra értendő, annak a folyamatnak a részeként, amely során az egyes reálisan létező dolgok a nyelvhasználat során az elvont, érzékszerveinkkel föl nem fogható jelenségekre is utalnak. A nyelvtörténet folyamán kialakuló, majd köznapi kifejezéssé váló „metaforákra” gondolva (hegyhát stb.) érthető, hogy „ahogy a redukció (metonímia) áthajlik a metaforába (perspektívába), éppúgy áthajlik a szinekdochéba (reprezentációba) is.”¹¹

Az *Egy csepp méz* metaforarendszerének elemei, beépülve a záró szakasz definíciójába, amely magába olvasztja azok értelmezését is, a metonímiát jellemző redukciót követik. A tekintetben legalábbis, ahogyan azok vers a szövegébe a „költői alkalmazás” során beépülnek.¹² Ám a szinekdoché egyes formái, például a jel jelölt dologgal való, vagy az anyagnak a belőle készült valamivel történő, az érintkezésen alapuló helyettesítése nem áll messze a metonímia fent vázolt működésétől. Olyannyira, hogy – Burke szerint – „a metonímia a szinekdoché különleges alkalmazásának tekinthető”.

Ez a szinekdochikus kapcsolatoknak a *Példa...* azonosításaitól jelentősen eltérő szerveződése, és a trópusok viszonyrendszeren belüli folyamatos elmozdulása elbizonytalanítja az egyes elemekhez rendelhető jelentéseket, és szemben az allegorézis egyértelműségével egy alig-működést eredményez. Az ebből fakadó bizonytalanság a verszáró definitív azonosítás („...a mézet/ a múltó édes evilági létet”) határozottságával párosulva pedig a vers ironikus végkicsengését eredményezi, (mely trópus illetően működése a kötet egészére kiterjeszhető).¹³

A versbeli tragikus ontológiai dilemma elbizonytalanodásával mintha a *Példa...* korábban egyneműnek és problémátlanak tűnő elemei is elmozdulnának a Baka-szöveg kontextusában.

Az előszövegben a meghatározott szerepekhez konkrét cselekvők tartoznak, ami/aki marja, mardossa az előle menekülőt az unikornis és a sárkány („futna az unikornis vad előtt, ütüle meg ne marattatnék”, „megtátott szájával ütet megmarnia kívánván”). A versszövegben azonban ez olvasható: „...megvetvén lábam/ Két likban ám onnan kicsúszni láttam/ négy mérges kígyót mardosásra készen”, mely módosulás elsősorban nem állatrendszertanilag számottevő. A kígyók felbukkanásával társuló mardosó kétely és bizonytalanságérzet egyúttal a versbeszélő értelmezői dilemmájának jelölője. Kétely abban, hogy amikor maga is a *Példa...* szövegét „olvassa” és versben beszél, akkor nem ugyanolyan cselekvést végez-e, mint a nemi praxist gyakorló: folyamatosan jövőbe tekintve, állandó újraalakításban bízva csupán egy végtelen folyamat részese. Miközben a megsemmisülésekkel és állandó feltámadásokkal járó folytonossággal, az újratermelő megsemmisüléssel szemben elsősorban az egy csepp mézbe sűrűsödő esszenciális állapot, a végső értelmezés, egyszeri megértés elérésére vágyakozik.

Ami ebben meggátolja az azonban úgy tűnik nemcsak a lét (emberi és versbeli) végessége, de alapvető nyelvfilozófiai dilemma is. A nyelvi megelőzöttség problematikája, a végső jelölő elérhetetlensége, az egyetlen nagy jelentés följejt-

hetetlensége. Így olvasva ontológiailag talán, de nyelvileg semmiképpen sem realizálható vágyként értelmezhetőek a versbeszélőnek mint szövegben létezőnek az egyes szám első személyű kijelentései („hogyan születésemtől tartó esésem/mind gyorsulóbb végső szakához értem”).

Ami tehát mardoss a kétely mellett, a négy kígyó leginkább magát a problémát előidéző nyelvi, retorikai képződmény, a négy alapvető trópus: a metafora, metonímia, szinekdoché, irónia jelölője. Ezek és a likaik nemcsak a látszólag hiányzó, nem értelmezett elemeket helyettesítik, de egyben a *Példa...* egyszerű megfeleltetéseit az említett komplex metafora részeként teljességgel felül is írják, megszólaltatva a Baka-vers reflexív, nyelvfilozófiai metaszólását.

A vers utolsó soraiban a *Példa...* szövegével ellentétben a metafizikus oppozíció helyére kerülő egy-ség a testi és lelki gyönyörűséget egyaránt magába foglaló bakai mézcsepp, elérhetetlenségét leginkább a trópusok hasonló működése hangsúlyozza.

Az abszolút jelentésre, a végső megértésre irányuló értelmezés (a versbeli és a verset olvasóé) egyaránt elérhetetlen: a mézcsepp csüng az ágon, a beszélő a gyökéren, miközben kitért szájjal várja az elérhetetlent, miként a pokol sárkánya őt. Az örökkön nyitva váró száj, mely „azt várta csak **hullanék** elébe” és a vers beszélőjének vágya „hogyan az a messzi csepp... **hulljon** kinyújtott nyelvemnek hegyére” egyként illuzórikus. Mindenki éhen marad! A végső jelentés, akárcsak az Isteni szféra elérhetetlen; a föld és menny között közvetítő, az ismeretlenből az ismertbe vezető kígyók pedig „mardosásra készen” várakoznak. A vers viszont a kimerevített pillanat felmutatásával egyszeri és megismételhetetlen, pillanatnyi és esszenciális, ahogyan egyes neoretorikai meghatározások szerint maga a metafora is.

A mennyet elrekesztő sűrű lomb, nem csupán a keresztény terminológiából ismert, a poklot az égtől elválasztó földi siralomvölgyet idézi, de az értelmező istenüléshez szükséges végső jelentés nyelv általi elfedettséget is. A cseppnyi méz a szöveg örömet szolgáló nemiség, a szövegtest, szövegerotika esszenciájaként mézesmadzag, akárcsak az *Egy csepp méz*, a vers, az elérhetetlen való munkálkodás dokumentuma, melyet legfeljebb az olvasó élvezhet, egy rövid értelmezés, egy kimerevített kép erejéig, amíg az felül nem íródik.

A mottón keresztül a példázat műfaji, strukturális jegyeit is felidéző vers e kapcsolatforma folytán ennek kontextusához intertextuálisan viszonyul. Az *ideologéma*ként egymással kapcsolatba kerülő szövegegységeken keresztül az ezeket tartalmazó tágabb szövegterek is kapcsolatba léphetnek egymással.¹⁴

A *Példa...* szövegének a maga szöveggörnyezetében elfoglalt helyeként megjelölt *Barlám és Jozafát legendája* több ...az *egyszarvúró* és a *verembe esett emberről* szóló történetéhez hasonló példázatot tartalmaz, melyek a legenda szövegébe beépülve egyaránt tekinthetők reprezentációként és redukcióként is, vagyis szinekdochikus és metonimikus jellegűeknek.

A *Sztyepan Pehotnij testamentuma* kötetet alkotó három ciklus közül a második többnyire elkerülte az elemzők figyelmét. A *Szturnusz gyermekei* verseiben első látásra is feltűnő azok viszonyítottsága a mottók, ajánlások jelölt és jelöletlen (ön)idézetek alkalmazása. A szövegekben tematizált képzetkör, a fizikai létezés viszonylatában vizsgált élet-halál problematika pedig a mondhatóság, jelen-lét, „versben létezés” dilemmájával egészül ki. A *Sztyepan Pehotnij* ciklus

verseihez hasonlóan itt is a vers beszélőjének homogenitása válik kérdésessé, a szölamok, szerepek közötti megosztottságának függvényében. Azonban úgy tűnik, hogy amíg a felvállalt alteregó segítségével a Pehotnij-versekben az oroszosság tematizálásával történik meg a Baka–Pehotnij-áthelyezés, az én költészetbe transzponálása, addig az *Egy csepp méz* arra enged következtetni, hogy mindez metaforikus szinten, a versbeszédben is megfigyelhető.

Nem véletlen, hogy Kálmán C. György az *Áthelyezések* című tanulmányában – a kevés kivétel egyikeként – a kötet két részének, a „magyar” és az „orosz” verseknek elkerülhetetlen egymásra vonatkoztatását hangsúlyozza, és ezen viszonyítás alapján értelmezhetőnek tartja a Pehotnij-ciklus verseinek oroszosságát metafora és metonímiaként egyaránt. („Bakánál az oroszország és oroszosság: metafora. A magyar világ hüperboléja, karikírozóan túlzott megfelelője... Egy másik, kézenfekvőbb lehetőség, hogy mindez metonímia, mint *rész* modellálja az egészt, az egész savanyú szagú, ... kelet-európai világot.”)¹⁵ Így valószínűsíthető, hogy *Sztyepan Pehotnij testamentuma* című kötetben helyt kapó másik két ciklus versei alakítják ki azt az intertextuális szövegteret, az áthelyeződéseket lehetővé tévő metaforikusságot, amely nélkül elképzelhetetlen a Pehotnij-versek „orosz költészetének” értelmezése.¹⁶

Ily módon – a szorosabb szövegolvasatokkal párhuzamosan – lehetőség kínálkozik a Baka-versek több szempontú megközelítésére, melyben nem csak a „keves kivételt” képező néhány költemény említhető meg mézesmadzag gyanánt az egyébként „a modernség zárt horizontján belül” elkönyvelt korpusz egészéből.

---

1 SZIGETI LAJOS Sándor Baka-írásai, Nagy Gábor folyóirat publikációi valamint FRIED István Baka-tanulmányokat tartalmazó könyve (*Árnyak közt mulandó árny*. Tiszatáj könyvek, Szeged, 1999.) arra engednek következtetni, hogy folyamatban van az életmű átfogó monografikus, illetve tanulmány jellegű feldolgozása is.

2 H. NAGY Péter: *Töredékek a kortárs magyar líra paradigmáiról*. Alföld, 1999/4. 58., 63.

3 H. NAGY Péter: *A tradíció szinkronitása*. Iskolakultúra, 1995. 22. sz. 76-78.

4 *Metaforizáció*n azt a folyamatot érthető, amely során egy, az alapvető trópusokból szerveződő *metaforikus szerkezet* kialakul, és a szövegstruktúrába aktívan bekapcsolódva befolyásolja annak megértését. *Metaforizációról* elsősorban nem a metaforaként értett szavak szövegbe kerülésekor beszélhetünk, hanem az ezek mintájára szerveződő szövegegységek esetében legyenek azok akár szókapcsolatra, akár mondatra vagy nagyobb szövegrészre kiterjedők, amelyek befogadásakor az említett trópusok az értelmezést tekintve azzal inherens viszonyba kerülnek.

5 vö. *Barlam és Jozafát legendája, Példa az egyszarvúróról és a verembe esett emberről*. (Kazinczy-kodex). In: *Szöveggyűjtemén a régi magyar irodalom történetéhez (középkor)*. Szerk.: MADAS Edit, Tankönyvkiadó, Bp., 1991. 379. (A továbbiakban: *Példa...*)

6 vö. Gérard GENETTE: *Transztextualitás*. Helikon, 1996/1-2. 84.

7 A vers-idézetek mindegyike: BAKA István: *Sztyepan Pehotnij testamentuma*. Jelenkor, Pécs, 1994. 20-21.

8 *Metaforikus szerkezet*nek tekinthető minden olyan szövegegység, amely tropikus szerveződésű, vagy akárként értelmezhető, vagyis a jelentéstulajdonítás az izotópia törésekor, vagy egymásba épülésekor fellépő

- értelmezői viszonyulást, interpretációs munkát igényel. A kérdés tehát adott esetben nem az, hogy valamely szövegrészben van-e metafora, metonímia, stb. vagy nincs, hanem hogy az olvasó ezen trópusok minimális jellemzőit (hasonlításon alapuló, érinkezéses stb. viszony) tekintve mit ismer föl akként.
- 9 Kun Árpád dolgozatában elszigetelten kezelve a szöveg ezen szakaszát az unikornis Baka-versbeli jellemzőit tematikus szinten „a halál és a nemi erőszak véres-brutális egységeként értelmezi” (vö. KUN Árpád: *Egy példázat*. Holmi, 1994/9. 1368.)
- 10 Kenneth BURKE: *A négy alapvető trópus*. Helikon, 1997/1-2. 48.
- 11 Vö. i.m. 49-51.
- 12 Vö. „...s végül a költők jutnak vissza az eredeti viszonyhoz, ... a megfoghatatlantól az érzékelhetőig ívelő metaforikus jelentésbővüléssel (az első, a materiálisból a spirituális létezésbe tartó átvitelt egy másik, a spirituálisból a materiálisba visszavezető átvitel ellensúlyozza); és ezt az archaizáló eszközt nevezzük metonímiának.” (i.m. 49.)
- 13 Vö. GRÓH Gáspár: *Baka István*. Szytepan Pehotnij testamentuma. Hítel, 1994. dec. 97., FABULYA Andrea: *A szigetekre szánom, Baka István*. Szytepan Pehotnij testamentuma. Tiszatáj, 1994. okt. 76.
- 14 Az ideológéma Kristevával az az általános funkció, amely az intertextualitás terében egy konkrét struktúrát (mondjuk a regényt) más struktúrákkal (például a tudomány diskurzusával) kapcsol össze. Egy szöveg ideológémáját más szövegekkel való kapcsolatán keresztül fogjuk meghatározni olvasható. Ezért mondhatjuk, hogy egy adott szövegszervezet (szemiotikus praxis) és a saját terébe asszimilált vagy külső (szemiotikus praxisok) szövegek terében hivatkozásul szolgáló megnyilvánulásokkal (szekvenciákkal) való egybevetését ideológémának fogjuk nevezni. (Julis KRISTEVA: *A szövegstrukturálás problémája*. Helikon, 1996/1-2. 19-20.)
- 15 KÁLMÁN C. György: *Athelyezések*. Beszélő, 1994. december 15. 19-20.
- 16 E tekintetben egyrészt szűkíti, másrészt az orosz irodalmi- kulturális hagyományba bekapcsolva bővíti a versek értelmezési lehetőségét a kötet Szytepan Pehotnij testamentuma című ciklusának önálló könyvként való megjelenetése. vö. BAKA István: *Szytepan Pehotnij testamentuma = Zavesanie Stepana Pehomogo*. (Ford. Jurij Pavlovics Guszev.) Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2001.

Áááá...

(Budapest, 1978/2003; 90 x 160 cm C-print)